

UTJECAJ ODGOJNIH DIMENZIJA RODITELJSTVA NA AGRESIVNOST KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Karaman, Jadranka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:707229>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**UTJECAJ ODGOJNIH DIMENZIJA
RODITELJSTVA NA AGRESIVNOST KOD
DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI**

JADRANKA KARAMAN

Split, 2024.

Odsjek: Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij: Diplomski studij ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Predmet: Psihologija roditeljstva

UTJECAJ ODGOJNIH DIMENZIJA RODITELJSTVA NA AGRESIVNOST KOD DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Student:

Jadranka Karaman

Mentor:

prof. dr. sc. Ina Reić Ercegovac

Split, 2024.

Iz sveg srca zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Ini Reić Ercegovac što je baš mene odabrala i ostvarila moju dugogodišnju želju da napišem i obranim diplomski rad baš iz grane Psihologije.

Hvala mom suprugu Josipu što je bio moja potpora, moja desna ruka, moj saveznik i što me je razumio u svakom trenutku svih ovih godina. Također hvala mojoj djeci Stjepanu i Ivani koji su me bodrili i koji ni jedan tren nisu posumnjali u mene.

Hvala mojoj majci koja me je rodila i što se isplatilo da nije slušala druge, već Božje zapovijedi. Hvala mome rođaku Luki i mojoj prijateljici Mirjani jer su od prvog dana govorili da ja to mogu.

Također hvala svim mojim kolegicama i svima onima koji su vjerovali u mene da u ovim godinama mogu uspjeti.

„Najljepše je imati djecu, jer djeca su budućnost, ona su nada u bolje sutra, vjera da će ono što slijedi zaštititi starost. Kad čovjek ima djecu, onda je sve bolje, jer kad vas svi napuste, opet vam ostaju vaša djeca. Sve to ipak povećava vašu odgovornost jer ako želite bolju budućnost, onda morate svim silama nastojati da to i sami pridonese. Naučiti djecu da se smiju, da misle lijepo, da ih upozorite da njihova htijenja ne budu veća od nebeskog svoda, da njihove ruke ne prljaju ničija djetinjstva i ničije želje, morate ih jednostavno naučiti da ljube.“

Siniša Glavašević

SADRŽAJ:

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD.....	1
1.1. Roditeljstvo	3
1.1.1. Dimenzije roditeljstva.....	5
1.1.2. Roditeljski odgojni stilovi.....	7
1.1.3. Moderno roditeljstvo.....	9
1.2. Oblici ponašanja kod predškolske djece	11
1.2.1. Agresivnost djece predškolske dobi.....	12
1.2.2. Podjele i klasifikacije agresivnosti.....	14
2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	15
3. METODA ISTRAŽIVANJA	16
a. Uzorak.....	16
b. Instrumenti	16
4. REZULTATI.....	20
5. RASPRAVA	25
6. ZAKLJUČAK.....	31
7. LITERATURA	32

SAŽETAK

Značajan utjecaj na vlastitu djecu svojim načinom odgoja, kao i postupcima, brigom i pružanjem ljubavi imaju roditelji. Kroz nove paradigme “ranog odgoja” ističe se važnost odgoja djeteta u obiteljskom okruženju kao i okruženju institucije ranog odgoja.

U ovom istraživanju cilj je bio ispitati povezanost između dimenzija roditeljstva i agresivnog ponašanja djece rane i predškolske dobi u obitelji i izvan nje. Provedeno je istraživanje u kojem je sudjelovalo $N = 430$ roditelja, a kao instrumenti korištena su tri upitnika. Prvi je *Upitnik općih podataka*, drugi je Upitnik MAPS (*Multidimenzionalni upitnik roditeljstva*), a treći *Upitnik dječjeg ponašanja* konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Krenulo se od hipoteze da će majke pokazati veću emocionalnost i osjećajnost prema djetetu od očeva, da će roditelji s višim obrazovnim statusom imati više razumijevanja u odgoju djeteta od onih s nižim obrazovanjem, a također i da će roditelji mlađe životne dobi biti empatičniji od onih starije životne dobi. Također, krenulo se od pretpostavke da će agresivnost djece roditelja različitih demografskih obilježja i različitih roditeljskih ponašanja biti procijenjena različito. Provedenim istraživanjem te su pretpostavke djelomično potvrđene budući da su rezultati pokazali da su očevi u odnosu na majke ostvarili viši rezultat na permisivnosti, dok su majke pokazale veću razinu emocionalnosti. Također, visoko obrazovani roditelji, kao i oni mlađe životne dobi imaju veću prisnost sa svojom djecom. Što se tiče rezultata agresivnosti djece, roditelji s višim pozitivnim dimenzijama roditeljstva (toplina, proaktivnost, potkrepljenje, podrška) imaju djecu čije je ponašanje i osjećanje procijenjeno manje agresivnima u odnosu na roditelje koji su ostvarili više rezultate na negativnim dimenzijama roditeljstva.

Na temelju svih dobivenih rezultata moguće je zaključiti da su dimenzije roditeljstva povezane s procjenama dječje agresivnosti, kao i da demografska obilježja roditelja doprinose objašnjenju razlika u dimenzijama roditeljstva.

Ključne riječi: roditelji, odgoj djeteta, obitelj, dimenzije roditeljstva, roditeljsko ponašanje, dijete rane i predškolske dobi, neprihvatljiva ponašanja-agresivnost.

SUMMARY

Parents have a significant influence on their own children through their upbringing, as well as their actions, care and love. Through the new paradigms of "early education", the importance of raising a child in a family environment as well as in the environment of an early education institution is emphasized.

In this research, the aim was to examine the relationship between the dimensions of parenting and the aggressive behavior of early and preschool children in and out of the family. A survey was conducted in which N = 430 parents participated, and three questionnaires were used as instruments. The first is the *General Data Questionnaire*, the second is the MAPS Questionnaire (*Multidimensional Parenting Questionnaire*), and the third is the *Child Behavior Questionnaire* constructed for the purposes of this research. It was hypothesised that mothers will show greater emotionality and sensitivity towards the child than fathers, that parents with a higher educational status will be more understanding in raising a child than those with a lower education, and also that younger parents will be more empathetic than the older ones. It was also hypothesised that the aggressiveness of children in parents with different demographic characteristics and different parental behaviours will be evaluated differently. The conducted research partially proved that these assumptions were valid because the results showed that fathers achieved a higher permissiveness score compared to mothers, while mothers showed a higher level of emotionality. Also, highly educated parents, as well as those of a younger age, have a greater intimacy with their children. As for the results of children's aggressiveness, parents with higher positive dimensions of parenting (warmth, proactivity, reinforcement, support) raise children whose behaviour and feelings are assessed as less aggressive, in contrast to parents who achieved higher results on negative dimensions of parenting.

Based on all the obtained results, it is possible to conclude that the dimensions of parenting are related to assessments of children's aggressiveness, as well as that the demographic characteristics of parents contribute to the explanation of differences in the dimensions of parenting.

Key words: parents, child rearing, family, dimensions of parenting, parental behaviour, early and preschool child, unacceptable behaviours-aggression.

1. UVOD

Kroz cjelokupnu povijest ljudskog društva i promjene društveno - političkih uređenja do današnjih dana, kroz različite transformacije, obitelj se zadržala kao temeljna ljudska zajednica.

Znanstvenici raznih disciplina opisuju obitelj kao predmet pozornosti, zanimanja i istraživanja. Tako se u najnovije doba ističe jedinstvenost, složenost i važnost pristupa obitelji. Univerzalno društveni i neizbježan dio ljudskog društva čini obitelj (Ljubetić, 2007), a odnosi i utjecaji u obitelji u značajnoj mjeri oblikuju cjelokupnu djetetovu osobnost. Uloga obitelji kroz život djeteta se mijenja. Kroz razvoj djetetovih kognitivnih, socijalnih, emocionalnih i tjelesnih sposobnosti, obitelj može djelovati pozitivno ili negativno. Zdrava i poticajna okolina djetetu će biti strukturirani, trajni i stalni poticaj za razna iskustva (Đuranović, 2012), a obiteljska zajednica je jedinstveni entitet sa svojim odnosima, ritualima, željama, navikama i potrebama (Ljubetić, 2014). Klarin (2006) ističe da obitelj uključuje kompleksnost međuodnosa. Autorica iznosi da funkcioniranje obitelji možemo promatrati pomoću dimenzija kohezivnosti (snaga povezanosti članova obitelji) i prilagodljivosti (adaptivni oblici reagiranja na promjene). Preuzimanje posebnog ponašanja i stava od iznimne je važnosti za integriranje djece tijekom prvih godina života u obiteljski i društveni sustav (Bornstein, 2014).

Obitelj se sastoji od niza podsustava i kroz ekološku ili sustavnu perspektivu proučavanja za zdravu obitelj su jako važni međuodnosi sustava kao i odnosi unutar svakog sustava. Također, važne su i osobne značajke pojedinaca, posebno emocionalna stabilnost koja se, između ostalog, očituje kroz razmjenu pozitivnih emocija (Reić Ercegovac, 2011). Djetetu u obitelji treba omogućiti optimalan razvoj, istraživanje i učenje o svijetu koji ga okružuje. Maleš (2011) smatra da svijet koji dijete istražuje ima subjektivno značenje te da mu treba omogućiti samostalno istraživanje i upoznavanje svega što ga okružuje, kroz uvažavanje njegovih mogućnosti, interesa i aktivnosti. Dijete u obitelji usvaja norme ponašanja, vrijednosti, stječe prva znanja i razvija vještine. Tim procesima postepeno gradi sliku o sebi i drugim ljudima (Đuranović i Opić, 2013). Dijete ima povjerenje u ljude oko sebe i situacije u kojima se nađe jedino pod uvjetom da su obiteljski odnosi puni ljubavi, pažnje i brige. Ako su obiteljske interakcije iznimno složene i dinamične, tada je teško opisati ili izmjeriti odnos između djeteta, roditelja i unutar obitelji općenito (Kersteš 2001, prema Kersteš i sur., 2012).

Macuka (2022) iznosi da se kroz strukturu i dinamiku obitelji te vrijednosti društva u suvremenim obiteljima sve više javljaju promjene u vidu ravnopravnosti i uključenosti oba roditelja u odgoj djece ili pak jednoroditeljskih obitelji, obitelji djece iz različitih brakova i sl. Iako su istraživanja obiteljskog funkcioniranja vrlo kompleksna, autorica Ljubetić (2007) dijeli obitelj na funkcionalnu i disfunkcionalnu. One obitelji gdje su granice jasno određene, gdje je prisutan humor i optimizam, gdje je komunikacija djelotvorna uz slobodno izražavanje emocija, autorica naziva funkcionalnim obiteljima. Međutim, djeca koja odrastaju u obiteljima suočenim s različitim oblicima nasilja, bez roditeljskog nadzora i bez emocionalne stabilnosti, koja rastu u obitelji koje propadaju zbog nemogućnosti djelotvornog suočavanja sa životnim problemima su disfunkcionalne obitelji.

Pojavu nasilnog ponašanja kod djece pokušale su objasniti mnogobrojne teorije. Od iznimne je važnosti rano prepoznavanje ponašanja koja upućuju na poteškoće prilagodbe. Djeca nisu „mali ljudi“ i stoga je važno biti upoznat s tim da su u ranom i predškolskom uzrastu rane intervencije najefikasnije (Bečirević i sur., 2003). Velika vjerojatnost za nasilno ponašanje djeteta će se javiti ako u obitelji u kojoj dijete živi prevladavaju konflikti, svađe i nasilje. Na taj način se kod djeteta razvijaju agresivna i nepoželjna ponašanja (Velki, 2012). Kušćević i Melša (2017) smatraju da bi se kroz nove studije agresivnog ponašanja i poremećaja u svezi s agresijom kod djece, koji opterećuju obitelj i društvo u cjelini, moglo doći do postupnog pregleda ove složene teme. Također i samim uvođenjem programa smanjivanja i sprečavanja agresivnog ponašanja kod djece kroz preventivne učinke bi se mogao ostvariti cilj, koji se odnosi na dobrobit djeteta, obitelji i društva. Za zdrav i cjelokupan razvoj, dijete treba ljubav, toplinu i povjerenje. Da bi se u potpunosti ispunile djetetove potrebe roditelj bi trebao djetetu omogućiti zdravu okolinu i ozračje u kojem će dijete svakodnevno boraviti, biti zadovoljno i sretno (Ljubetić, 2007). Za emocionalnu i psihološku stabilnost djeteta i optimalan razvoj, potreban je kvalitetan odnos roditelja prema djeci. Koliko će kvalitetna veza između roditelja i djeteta biti, ovisi o dimenzijama roditeljstva preko kojih roditelji utječu na djecu fizičkim i verbalnim ponašanjima (Valić i Brajša - Žganec, 2017).

Olweus (1998, prema Velki, 2012) je u svojim istraživanjima došao do spoznaje da roditeljske dimenzije (ili roditeljski stilovi ponašanja) te obiteljski uvjeti u kojima dijete obitava utječu na razvoj nasilnog ponašanja kod djece. Obitelj, kojoj nije najvažnije zdravo i mirno okruženje za djetetov rast i razvoj, može pružati modele nasilničkog ponašanja te učiti dijete njegovom korištenju. Kombinacija rizičnih čimbenika, kao što su neodgovarajuća

ponašanja roditelja, agresivnost i nezainteresiranost za dijete mogu potaknuti agresivno i nasilno ponašanje djece (Olweus 1998, Orpinas i Horne 2006, prema Velki, 2012).

1.1. Roditeljstvo

Roditeljstvo je složen i dinamičan međudnos dvaju pojedinaca od kojih jedan ima ulogu roditelja, a drugi djeteta. Roditeljstvo je neiscrpna tema, a različiti autori iz brojnih znanstvenih disciplina su pokušali objasniti proces roditeljstva iz različitih perspektiva. Značajnu je ulogu svakako imao psihoanalitički pristup i Freud čije spoznaje i danas utječu na suvremenu praksu (Corey, 2004). Roditeljstvo je ono što može biti vrlo stresno, ali istovremeno može stvoriti ponos, radost i sreću (Macuka, 2022).

Roditelji izgradnjom odnosa s djetetom doprinose razvoju sposobnosti djece. Taj odnos služi kao model potkrepljenja zrelog ponašanja induktivne discipline i temelji se na ljubavi i suradnji. Samim time doprinosi učinkovitom roditeljstvu (Berk, 2015). Kao posebna kategorija socijalnih kognicija roditelja uvodi se pojam metaroditeljstvo. Ono se odnosi na rješavanje problema, predviđanje, refleksiju, komunikaciju i na razmišljanje o roditeljstvu (Holden 2010, prema Reić Ercegovac, 2011). Iako se roditeljstvo izjednačavalo s majčinstvom sve do početka 90-tih godina, u novije doba se sve više naglašava i važnost utjecaja oca na djetetov razvoj. Zdrav odnos i ozračje kroz pozitivno ponašanje roditelja utječe na razvoj djeteta, djetetovu osobnost, kao i emocionalni odnos, koji utječe i na kasnije osobine i ponašanje djeteta (Kuterovac-Jagodić i Keresteš, 1997). Neki autori (Rohner i Veneziano, 2001, Veneziano, 2003, prema Berk, 2009) navode da maženje, igranje, grljenje, tješjenje, kao i izrazi ljubavi oca prema djetetu utječu na kasniju emocionalnu, socijalnu i kognitivnu kompetenciju jednako snažno kao i majčino ponašanje. Za povoljni razvoj djeteta potrebna je očeva toplina i nježnost, o čemu govore i mnoga istraživanja različitih kultura i etničkih grupa (Berk, 2015). Levy - Shiff (1994, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006) ističe da međusobno pomaganje oba roditelja povoljno utječe na doživljaj roditeljske kompetencije majke i oca, a Buljan i sur. (2018, prema Božiković i sur., 2020) tvrde da je za pozitivan učinak na razvoj djeteta važna ravnopravnost u roditeljskim obvezama te ispunjenost i zadovoljstvo oba roditelja pri čemu posebnu odgovornost i nagradu ima otac, čija je uloga nezamjenjiva u podizanju djece. Pozitivan model učenja predstavlja odgovoran otac. Kroz edukacije roditelja i osnaživanje roditeljskih vještina, očevi mogu osvijestiti kolika je njihova odgovornost za odgoj djece. Duncan i sur. (2009, prema Maglica i sur., 2020)

navode da važnu ulogu ima svjesno roditeljstvo kroz očevu prihvaćanje i usmjeravanje pažnje na dijete te da usredotočenost oca na dijete može smanjiti neprihvatljivo ponašanje kod djeteta. Zbog uključenosti kroz emocionalnu i financijsku potporu, kao i kroz svjesnost i brigu dijete treba oba roditelja (Klarin, 2006). Ljubetić (2007, 2012) iznosi da bi kvalitetno ostvario svoju odgovornu i značajnu roditeljsku ulogu, suvremeni roditelj treba unaprjeđivati svoje kompetencije, stalno učiti, mijenjati se i kontinuirano samoprocjenjivati. Proširivanje i produbljivanje postojećih znanja, vještina i stavova prema djeci za roditelje su bitni da bi se stekle potrebne kompetencije. Također, i autorica Reić Ercegovac (2011) ističe osjećaj i važnost roditeljske kompetencije. Autori Čudina - Obradović i Obradović (2006) smatraju da je roditeljstvo širok pojam koji uključuje različite aspekte. Doživljaj roditeljstva poimaju kao skup vrijednosti, emocionalnog i materijalnog ulaganja, kao i doživljaja djetetovog uspjeha. Autorica Reić Ercegovac (2011) doživljaj roditeljstva opisuje kao osjećaj radosti oca ili majke u ulozi roditelja, gdje oba roditelja doživljavaju osjećaj uspjeha kroz ostvarivanje ukupnih normi roditeljstva, dok autorica Ljubetić (2007) identificira nekoliko čimbenika koji utječu na doživljaj roditeljstva: djetinjstvo roditelja, osobnost roditelja, roditeljski stres, zrelost, slom braka, socijalni status roditelja i obrazovanje. Zdravstveni status roditelja, uključujući mentalno zdravlje, ima značajne učinke na roditeljstvo i roditeljska ponašanja pa je poznato da depresivnost roditelja, posebno majki, može negativno utjecati na razvoj djeteta (Kuščević i Melša, 2017). Obiteljsko ozračje je bitno za socijalnu kompetenciju djeteta. Depresija, smanjena roditeljska toplina i sukob roditelja utječu na kvalitetu djetetovog razvoja i ponašanja (Mistry i sur., 2002, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006). Depresivnost roditelja, posebno majki može značajno smanjiti njihove roditeljske kompetencije. Kronična depresija roditelja može onemogućiti efikasno roditeljstvo i ozbiljno narušiti razvoj djeteta. Berk (2015) navodi da je jako važno spriječiti pogoršanje poremećaja i daljnjih štetnih utjecaja na razvoj djece kroz rani tretman roditeljske depresivnosti. Pored depresivnosti, nasilje u obitelji i izloženost djeteta nasilju može imati snažne negativne učinke na razvoj djece. Angold i sur. (1999, prema Maglica i sur., 2020) analizom istraživanja obiteljskog nasilja potvrđuju njegove štetne učinke na razvoj djece, posebice u vidu anksiozne ili depresivne simptomatologije.

1.1.1. Dimenzije roditeljstva

Premda u znanstvenoj literaturi ne postoji konsenzus oko toga koliko je ključnih dimenzija roditeljstva, brojni autori razmatraju postojanje dviju temeljnih dimenzija od kojih se jedna odnosi na toplinu, ljubav i prihvaćanje djeteta te je povezana s pozitivnim roditeljskim postupcima, a druga na hostilnost i distanciranost koja se povezuje s dominantno negativnim roditeljskim postupcima. Symonds (1939, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006) roditeljsko ponašanje dijeli na dvije dimenzije: prihvaćanje/odbijanje djeteta i dominacija/submisija djeteta, dok Baldwin (1955, prema Darling i Steinberg, 1993) navodi dimenzije emocionalne topline/neprijateljstva i odvojenost/uključenost. To su prvi pokušaji utvrđivanja temeljnih dimenzija roditeljstva u literaturi. Kroz vrijeme su nastale različite podjele i tipologije, pa neki autori govore o toplini i permisivnosti/strogosti (Sears i sur., 1957, prema Darling i Steinberg, 1993), a autorica Baumrind (1960, prema Borstein, 2007) kroz promatranja, upitnike i razgovore s roditeljima, klasificira dimenzije roditeljstva koje se odnose na samoregulaciju/individualnost i kontrolu/zahtjevnost (zrelost, nadzor i disciplinu). Becker (1964, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006) roditeljske dimenzije dijeli na toplinu/neprijateljstvo, ograničavanje/permisivnost i anksioznu uključenost/smirena distanca, a Schaefer (1965, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2006) spominje kontrolu/slabu kontrolu i psihološku kontrolu/psihološku autonomiju kao ključne dimenzije. Baumrind (1971, prema Raboteg - Šarić i sur., 2001) govori o dvije temeljne dimenzije roditeljstva: osjetljivost na potrebe djece, koja također uključuje toplinu i ljubav te roditeljski zahtjevi, koji uključuju disciplinu i kontrolu.

Kroz pokušaje određivanja dobrog ili lošeg obiteljskog okruženja autori iznose još neke podjele. Tako, na primjer, Rohner i Rohner (1980) i Rohner (1984, prema Klarin, 2006) razlikuje roditelja koji prihvaća i roditelja koji odbija svoje dijete. Kroz prihvaćanje uključuje maženje i hvaljenje svoga djeteta, a kroz odbijanje ljutnju i neprijateljstvo. Autorice Kuterovac - Jagodić i Keresteš (1997) dolaze do rezultata prema kojima roditeljsko ponašanje dijele u četiri razine: toplina i privrženost, percipirano neprijateljstvo i agresija, percipirana ravnodušnost i zanemarivanje i percipirano nediferencirano odbacivanje. Na ove načine su se pokušale definirati dimenzije koje bi opisale pozitivan ili negativan izvor utjecaja na socijalizaciju i razvoj djeteta. Schaffer (2000, prema Ljubetić, 2007) govori o podjeli dimenzija na zahtijevanje/kontroliranje i nezahtijevanje /nekontroliranje, a rezultati istraživanja roditeljskih postupaka (Vizek - Vidović i sur., 2003) ističu tri dimenzije: prihvaćanje/odbacivanje, kontrola/autonomija, autonomija i dosljednost/nedosljednost. Prvu

dimenziju, prihvaćanje nasuprot odbacivanju, povezuju s roditeljskom toplinom. Drugu dimenziju, kontrolu nasuprot autonomiji, povezuju s ograničenjima koja roditelji postavljaju djeci, dok treću dimenziju, dosljednost nasuprot nedosljednosti, povezuju s jasnoćom i dosljednošću u roditeljskom postupanju prema djetetu.

Autorica Klarin (2006) roditeljske dimenzije odnosa dijeli na roditeljsku toplinu i roditeljski nadzor ili kontrolu. Ona smatra da je roditeljska toplina iznimno bitna za razvoj djeteta, iako neki autori smatraju da je ta dimenzija zapravo višedimenzionalna. Za drugu dimenziju kaže da se sama kontrola ili nadzor odnosi na kontroliranje roditelja prema djetetu. Podaci prikupljeni na uzorcima roditelja europsko - američke srednje klase upućuju na sličnu podjelu prihvaćanja, topline ili podrške kao jednu dimenziju i roditeljske kontrole kao drugu ključnu dimenziju roditeljstva (Dashora i Rathore, 2019).

Pregledom svih navedenih podjela različitih autora, moguće je zaključiti kako većina podjela uključuje razlikovanje dviju temeljnih odrednica roditeljstva i roditeljskog postupanja i to osjetljivost na potrebe djece, koja uključuje razne aspekte: toplinu u odnosu, ljubav, podršku, uzajamnost u interakciji roditelj - dijete i roditeljske zahtjeve, koji uključuju kontrolu, pokušaje discipliniranja i nadzor kao drugu ključnu dimenziju roditeljskog ponašanja prema djetetu.

Baumrind (1967) pojam **roditeljske kontrole** opisuje kao socijalizirajuće funkcije roditelja, odnosno one roditeljske radnje koje imaju za cilj oblikovati djetetovu ciljnu aktivnost, modificirati njegovo izražavanje ovisnog, agresivnog i razigranog ponašanja te promicati internalizaciju roditeljskih standarda, a Macuka (2022) iznosi da su takvi roditelji neprijateljski raspoloženi, kruti, hladni, odbacuju i zanemaruju dijete. Autor Barber (1996, prema Macuka, 2022) dimenziju kontrole dijeli na bihevioralnu kontrolu - adekvatan oblik jer roditelj regulira djetetovo ponašanje te psihološku kontrolu koja je nepoželjna i u kojima roditelj manipulira s djetetom (Keresteš i sur., 2012, Macuka, 2011, Macuka i sur., 2012, sve prema Macuka, 2022).

Što se tiče **dimenzije roditeljske topline**, Baumrind (1967, prema Božiković i sur., 2020) smatra da su ljubav, toplina i roditeljski nadzor najvažniji za pozitivne emocije i zdravi razvoj djeteta. Toplina se odnosi na pažnju, brigu, održavanje i poticanje djetetovih sposobnosti, istraživanja i ideja, a umjesto stroge i krute discipline roditelji koriste tehniku pohvale, ohrabrirvanja, nekažnjavanja, nekritiziranja, nezanemarivanja, prijateljski su raspoloženi prema djetetu i često primjenjuju pohvalu (Sremić i Rijavec, 2010). Crowell i Feldman (1988,

prema Adam i sur., 2004) su zaključili da su sigurnije majke pokazale više topline i podrške te dale korisniju pomoć svojoj djeci u zadatku rješavanja problema. Sigurne majke i očevi su topliji i angažiraniji te pružaju više strukture od nesigurnih roditelja (Cohn i sur., 1992, prema Adam i sur., 2004). Kombinacijom dviju temeljnih dimenzija roditeljstva - topline i kontrole moguće je definirati četiri opća stila roditeljstva (Raboteg - Šarić i sur., 2001) o kojima će biti riječi u sljedećem poglavlju.

1.1.2. Roditeljski odgojni stilovi

Stilove roditeljstva možemo koncipirati kao značajku roditelja koja se mijenja te učinkovitost roditeljskih napora za socijalizacijom u kojima se iskazuju ponašanja roditelja. Stil roditelja u početku se razvio kao heurističko sredstvo za opisati roditeljski milje, koji je točno obuhvaćen mjerama stila roditeljstva (Darling i Steinberg, 1993).

Suvremeni istraživači obično klasificiraju roditeljske stilove u četiri skupine: autoritarno roditeljstvo koje je okarakterizirano visokom razinom kontrole i niskom razinom topline; popustljivo roditeljstvo, karakterizirano niskom razinom kontrole i visokom razinom topline; autoritativno roditeljstvo, karakterizirano visokom razinom kontrole i topline te zanemarujuće roditeljstvo, karakterizirano nedostatkom kontrole i topline (Bornstein i Bornstein, 2007). Confalonieri i sur. (2010, prema Olivari i sur., 2015) ističu da majke i očevi oblikuju svoj uobičajeni stil roditeljstva razinom osjetljivosti (reponzivnosti ili topline) i zahtjevnosti prema svome djetetu. Izvorna tipologija roditeljskih stilova autorice Baumrind (1967) opisuje tri modela roditeljskog stila: permisivni, autoritarni i autoritativni, a Macoby i Martin (1983, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2002) proširuju tipologiju autorice Baumrind na četiri skupine s obzirom na dvije dimenzije - toplinu i kontrolu. Kombiniranjem tih dimenzija nastala je jedna od najpoznatijih klasifikacija roditeljskih stilova.

Autoritaran (kruti, strogi) odgojni stil - pokušava naređivati, kontrolirati i upravljati s ponašanjem i stavovima djeteta u skladu s postavljenim standardom ponašanja. Cijeni se poslušnost kao vrlina i daje se prednost kaznenim i nasilnim mjerama za obuzdavanje samovolje djeteta (Baumrind, 1967). Autoritaran roditelj uključuje visoku razinu kontrole i discipliniranja djeteta. On je strog, ne pokazuje emocije i pažnju prema djetetu, već dominaciju i moć (Klarin, 2006). Roditelj se bazira na učenje samokontrole i poslušnosti. Roditelj postavlja granice i pravila i takva djeca su češće boležljiva, povučena i nevesela (Čudina - Obradović i Obradović, 2002).

Autoritativan (demokratski, dosljedan) odgojni stil - roditelj uključuje dijete u donošenje određenih odluka, prihvaća njegovo mišljenje, kroz primjerenu kontrolu. Roditelji su puni ljubavi, osjećaja, nisu hladni i oslušuju potrebe svoga djeteta (Berk, 2009), usmjeravaju dijete na aktivnosti uz dogovor i razumijevanje, kroz verbalno davanje i uzimanje. Provodi se čvrsta kontrola u točkama razilaženja roditelj - dijete, ali dijete se ne sputava pretjeranim ograničenjima (Baumrind, 1967). Određuju se granice djetetovom ponašanju, provodi se nadzor, postavljaju se zahtjevi, ali djetetu se pruža potpora i toplina kroz razvijanje djetetove mašte, znatiželje, sreće i kreativnosti. Djeca slobodno izražavaju svoje potrebe i emocije, nemaju strah te su spontana. Za razliku od autoritarnog okruženja, ova djeca djeluju manje poslušno (Čudina - Obradović, 2006), a roditelji su na dimenziji topline i kontrole visoko.

Permisivan (popustljiv) odgojni stil - roditelji djetetu pružaju puno ljubavi, ali su i jako popustljivi. Djetetu postavljaju niske zahtjeve, kao i niske granice u odgoju. Pretjerana emocionalna sloboda i osjetljivost, kao i udovoljavanje željama djece (Begčević, 2021) koja su često buntovna, nezrela, impulzivna i bez kontrole (Hasanagić i Leto, 2020), depresivna, s osjećajem odbačenosti i nezadovoljstva (Klarin, 2006). Roditelji ne kažnjavaju dijete već su afirmativni, prihvaćajući djetetove postupke. Roditelj se djetetu postavlja kao resurs koji ono može koristiti kako želi i dopušta mu da regulira svoje aktivnosti koliko god je to moguće (Baumrind, 1967). Siegel i Kohn (1959, prema Baumrind, 1967) iznose da prisutnost permisivne odrasle osobe povećava učestalost agresije kod djece i djeca su slična djeci autoritarnih roditelja. Ovi roditelji se nalaze na dimenziji topline visoko, a kontrole nisko.

Ravnodušni (indiferentni, zanemarujući) odgojni stil - emocionalno hladni ravnodušni roditelji, usmjereni samo na sebe. Zahtjevi prema djetetu su niski, kao i očekivanja i ravnodušno donose odluke prema djetetu (Begčević, 2021). Klarin (2006) ističe nisku ljubav i nadzor, bez topline i kontrole. Djeca su neposlušna i zahtjevna, bez kontrole emocija, pokazuju neprijateljstvo i otpor, bez socijalne kompetencije. Roditelji se nemaju vremena ni snage brinuti za djecu (Čudina Obradović i Obradović, 2002). Ravnodušni roditelji su i na dimenziji topline i kontrole nisko.

Možemo zaključiti da postoje velike razlike među stilovima roditeljstva kroz praksu odgoja djece (Ljubetić, 2007). Roditeljski stilovi ovise o kulturi u kojoj obitelj živi. Postoje značajne kroskulturalne razlike u roditeljskim stilovima o čemu govore rezultati suvremenih istraživanja. Primjerice, studija na uzorku palestinskih roditelja je pokazala preferenciju autoritarnog stila, vjerojatno zbog naglaska roditelja na konzervativne vrijednosti, poštovanje

roditelja, dok permisivni stil roditeljstva ne odgovara takvom društvu (Agbaria i sur., 2021). Što se tiče roditeljskih stilova u Hong Kongu, autori Chan i sur. (2009, prema Agbaria i sur., 2021) navode da u njihovom kolektivnom društvu i kulturi autoritarni i kontrolirani stilovi roditeljstva više prevladavaju u usporedbi sa zapadnim kulturama.

Potrebna je ljubav, povjerenje i poštovanje za razvoj autoriteta odgoja djeteta, a taj bi se autoritet trebao steći preko uvažavanja djeteta održavanjem obećanja kroz sigurnost i otvorenu komunikaciju (Ljubetić, 2007). Globalni stil roditeljstva izražen je dijelom kroz roditeljsku praksu, jer to su neka ponašanja iz kojih roditelji prenose svoje ponašanje djetetu. Roditeljski stil mijenja sposobnost roditelja da socijaliziraju svoju djecu mijenjajući učinkovitost njihove roditeljske prakse (Darling i Steinberg, 1993). Pokazivanje ljubavi i njegovanje djece s brigom i privrženosti potiče pozitivan fizički i mentalni napredak kod djece. Dodatne razvojne vještine proizlaze iz pozitivnih stilova roditeljstva uključujući održavanje bliskog odnosa s drugima, samopouzdanje i neovisnost (Dalme i Valgani, 2021).

1.1.3. Moderno roditeljstvo

Najpoželjniji pristup odgoja je, načelno govoreći, autoritativan stil, jer je na zdravoj granici kontrole i topline. Promatrajući podatke novijih istraživanja te analizirajući ponašanja suvremenih roditelja, moguće je zaključiti kako danas prevladava tzv. moderan stil roditeljstva kojeg karakterizira nesigurnost roditelja i kombinacija različitih strategija roditeljstva koje je moguće pronaći u više tradicionalnih tipova roditeljstva opisanih u ranijem potpoglavlju. U današnjem složenom svijetu, roditelji nisu sigurni kako odgajati djecu. Današnji roditelji brže priznaju da nemaju uvijek odgovore ili da možda ne žele odgajati svoju djecu kako su oni odgojeni. Sadašnji stilovi roditeljstva razlikuju se od onih koji su rano postojali (Venus Joseph i John, 2008). Prije su roditelji svoju djecu nastojali odgajati prema vlastitim potrebama i vrijednostima, ali s vremenom, izvršen je prijelaz roditeljske na djetetovu orijentaciju (Bell, 1971, prema Venus Joseph i John, 2008). Problemi u modernom stilu roditeljstva se uvelike odnose na neusklađenost roditeljske uloge s radnom ulogom, koji je samo jedan od izvora frustracija za očeve i majke koji pokušavaju odgojiti svoju djecu (Lammana i Riedmann, 1998, prema Venus Joseph i John, 2008). U novijim istraživanjima nailazimo i na promjene stilova roditeljstva, kao način zaštite djeteta gdje moderne obitelji daju više slobode i opuštenosti discipliniranja svoje djece. Tako roditelji postaju samo jedan od nekoliko utjecaja na djecu. Uz školu i vršnjake, djeca su sve više

zaokupljena digitalnim tehnologijama, društvenim mrežama i drugim socijalizacijskim utjecajima koji su nedovoljno poznati roditeljima. U moderno doba dolazi do velike povezanosti koja se odnosi na duboko privržen i veoma kompleksan odnos majke i djeteta, a autorica Berk (2015) kaže da se privrženost odnosi na ugodu i radost kada smo u doticaju s ljudima koji su posebni u našim životima. Bowlby (1969, prema Čudina Obradović i Obradović, 2006) također ističe privrženost djeteta, najčešće s majkom u prvim godinama djetetovog života. Autorica Berk (2015) navodi evolucijski kontekst, kroz nježnu vezu emotivnosti, topline i brige majke prema djetetu, dok Bowlby (1969, prema Klarin, 2006) govori o privrženosti majke prema djetetu od rođenja do treće godine života. Međutim, autorica Govedić (2009) kaže da je roditelj tu da kroz pravo i odgovornost osigura dobrobit djeteta i njegov socijalni uspjeh. Autorica Klarin (2016) ističe sigurnu privrženost kao stil roditeljstva za razvoj zdravog djeteta, koje će se jednog dana formirati, osamostaliti i uspješno samostalno snaći u određenim životnim situacijama. Promjene u roditeljskom stilu odgoja i ponašanju kao način zaštite djeteta odnosi se i na tzv. "roditelje helikoptere" koji se stalno miješaju i prelaze granicu u djetetov život pa čak i do djetetove odrasle dobi, gdje djeca postaju bespomoćna i nesamostalna. Roditelji helikopteri „lebde iznad“ i oko svoje djece čim se dijete suoči s neugodnom situacijom ili neizvjesnošću. Pojam signalizira da su roditelji pretjerano uključeni u život svog djeteta i da su previše zaštitnički nastrojeni (Hunt, 2008). Macuka (2022) ističe da roditelji ne žele da im djeca u životu nailaze na probleme i poteškoće i takav oblik naziva i prezaštitničkim roditeljstvom. Može se vezati s psihološkom kontrolom i djeca postaju ovisna o pomoći roditelja, što stvara negativne posljedice za dijete. Schiffrin i sur. (2014, prema Macuka, 2022) navode da se takvo ponašanje vezuje s bihevioralnom kontrolom djeteta. Autorica Ljubetić (2019) ističe da su to roditelji koji preuzimaju inicijativu, previše zaštićuju i nadziru svoju djecu ne misleći da takva djeca teže ostaju na vlastitim nogama. Djeca su preopterećena, nezadovoljna, gubi se privrženost, koja je iznimno bitna za empatiju, samokontrolu i samopoštovanje i možemo se pitati je li ovakvo dijete sretno?

1.2. Oblici ponašanja kod predškolske djece

Svako ponašanje koje odstupa od društveno prihvaćenog možemo nazvati poremećajem u ponašanju (Macanović, 2017). Razni poremećaji u djetinjstvu mogu se razviti u psihičke poremećaje u odrasloj dobi. Stoga je vrlo važno rano prepoznavanje poteškoća u razvoju djece kako bi se moglo pravovremeno reagirati. Za optimalan je razvoj važno razviti socijalne vještine, kontrolirati emocije, a posebno ljutnju (Živčić - Bećirević i Ažić, 2003). Problemi u ponašanju, kao i socijalno neprilagođeno ponašanje predškolske djece se razlikuju od problema u ponašanju osnovnoškolske djece. Autori Bouillet i Uzelać (2007, prema Macanović, 2017) ističu neprihvatljiva ponašanja, koja se razlikuju od „normalnih ponašanja“ i pasivne poremećaje u ponašanju - odnosi se na mirnu i povučenu djecu (Macanović, 2017). Tako možemo izdvojiti još neke oblike ponašanja djece kod predškolske dobi :

Plasljivost i potištenost - plasljivost može biti vrlo izražena i moguće ju je prepoznati već u najranijoj dobi. Strah od mraka, nepoznatih osoba, samoće, itd., kao općenita plasljivost su normativna pojava u ranom djetinjstvu, ako se pojavljuje u umjerenim granicama i ne onemogućava dijete u svakodnevnom funkcioniranju. Za rješavanje i ublažavanje plasljivosti bitno je da roditelji budu svjesni da ne upotrebljavaju emociju straha, bilo to svjesno ili nesvjesno (Macanović, 2017). Neki roditelji imaju tolike strahove i brinu za dijete da mu se ne bi što dogodilo da se općenito teško suočavaju s njima. Često odbijaju stručnu pomoć iako im je izuzetno teško (Ljubešić, 2004). Posebna pozornost se ne poklanja potištenosti (Ljubetić 2001, prema Đuranović i Opić, 2013) jer obično traje kratko, ali bi odrasli ipak trebali obratiti pažnju na potištenost kod djece jer može utjecati na daljnji razvoj emocionalnih poteškoća (Đuranović i Opić, 2013).

Povučenost - odnosi se na stanje gdje je dijete osamljeno, tiho i mirno (Đuranović i Opić, 2013), a upućuje na socijalno neprilagođeno ponašanje djece. Izbjegavanje društva i druge djece, uplašenost i dijete koje malo govori, upućuju na povučenu (Macanović, 2017). Autori Bouillet i Uzelać (2007, prema Đuranović i Opić, 2013) govore da je to ponašanje koje utječe na emocionalno stanje, manjak socijalnih odnosa i, što je najvažnije, nastaje kroz potrebu ljubavi i pripadanja. Roditelji svojim ponašanjem mogu poticati povučenu kod djece, primjerice, ako su stalno uz dijete, ne dozvoljavaju mu slobodu izražavanja i komuniciranja s okolinom.

Prkos (neposlušnost) - oko druge godine djeca počinju htjeti, razmišljati, osjećati i samostalno postupati. Djeca postaju neovisnija i samostalnija (Jull, 1995) pa su razlozi za

neposlušnost nekada opravdani, a nekada to ne mogu biti. Roditelj uporno pokušava od djeteta napraviti i stvoriti ono što bi on želio da dijete bude, a to je teško postići jer su neka djeca mirnija, a neka živahnija (Macanović, 2017). Djeca predškolske dobi najčešće pokazuju prkos koji se javlja krajem treće godine (Đuranović i Opić, 2013). Autorica Ljubetić (2001, prema Đuranović i Opić, 2013) kaže da se takvo ponašanje javlja iz razloga jer dijete želi skrenuti pozornost na sebe. Iznimno je važno takvo ponašanje zaustaviti na vrijeme, dok autori Bouillet i Uzelac (2007, prema Macanović, 2017) kažu da dijete na taj način krši pravila i remeti realizaciju odgoja, kako u obitelji, tako i u vrtiću i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama.

Agresivnost - ljudi imaju određenu dispoziciju za agresivnost i dijete se rađa s određenim agresivnim potencijalom. Agresivnost je sastavni dio koji omogućuje preživljavanje (Macanović, 2017). U daljnjem tekstu će biti više riječi o agresivnosti.

1.2.1. Agresivnost djece predškolske dobi

Autor Jull (2018) navodi da je sve do 1960-tih godina prevladavala stroga hijerarhijska i patrijarhalna obitelj, gdje se dječja agresivnost smatrala nepoštivanjem starijih pa su djeca često bila kažnjavana na agresivne načine. Ako se ne da sloboda u odabiru i samostalnom obavljanju aktivnosti, djeca će prepustiti drugima da odlučuju umjesto njih, a to može dovesti do negativnih posljedica za razvoj. Agresivno ponašanje možemo definirati kao ponašanje koje može naštetiti drugoj osobi ili objektu, koje je općenito društveno neprihvatljivo (Valić i Brajša Žganec, 2017). To ponašanje se odnosi i na osobu koja izmišlja da je povrijeđena i ima želju i potrebu da bi nekoga povrijedila (Harre i Lamb, 1983, prema Cakić i Velki, 2014). U zadnje vrijeme problem agresivnosti se ističe u dječjoj dobi i postaje sve veći problem u svijetu i kod nas (Keresteš, 2006, prema Valić i Brajša - Žganec, 2017). Moguće je da kada su djeca izložena agresivnom ponašanju majke, u pozadini leži očeva agresija prema majci. Čudina - Obradović i Obradović (2006) uvode termin „majčinog uzvraćanja“ gdje majka zbog očevog nasilja sama vrši nasilje nad djetetom. Autorica Berk (2015) spominje dijete „izvan kontrole“, što se odnosi na agresivnost djeteta kod kuće uslijed kažnjavanja, ljutnje i čestih sukoba. Kroz svakodnevna ponašanja roditeljske agresivnosti i djetetovog promatranja roditeljskih međusobnih odnosa, kroz model ponašanja roditelja, dijete se nauči agresivno ponašati. Tako dijete svoju agresivnost također odražava na drugima, a pogotovo na slabijima od sebe (Velki, 2012). Djeca koja odrastaju u obiteljima s različitim oblicima nasilja, bijesa i

frustracija su najčešće djeca s osjećajem emocionalne nestabilnosti (Karpowitz, 2001, prema Ljubetić, 2007), a stručnjaci kroz istraživanja dolaze do zaključka da je emocionalna stabilnost jedan od najvažnijih čimbenika za smanjivanje pojave agresivnog ponašanja (Krulić i Velki 2014, prema Valić i Brajša - Žganec, 2017). Vještine regulacije emocija kod male djece ključne su za njihov kasniji razvoj i pod utjecajem su mnogih čimbenika okoline. Tek u predškolskoj dobi djeca istinski počinju razvijati sofisticirane tehnike za regulaciju emocija. Stoga su i sami roditelji izvor pozitivnog i negativnog potkrepljenja za djecu predškolske dobi (Agbaria i sur., 2021), a samoregulaciju emocija kod djece je potrebno poticati od najranije dobi. Samoregulacija ovisi i o naslijeđenim dispozicijama, ali i roditelji imaju veliku ulogu (Božiković i sur., 2020). Autori Đuranović i Opić (2013) govore da se agresivnost može pojaviti uslijed željenog postizanja nekog cilja ili kao rezultata bijesa i ljutnje. Djeca od najranije dobi pokazuju znakove agresivnog ponašanja preko oduzimanja igračaka drugoj djeci (Berk, 2015) kao i samoozljeđivanja, autoagresije ili kroz potisnutu agresivnost, dok u predškolskoj dobi agresivno ponašanje pokazuju uglavnom prema pripadnicima istog spola (Kušćević i Melša, 2017). Agresivnost nije posebna domena kod dječaka, jer djevojčice također mogu pokazivati agresivnost (Haug – Schnabel, 1996) kroz ogovaranje i vrijeđanje, a dječaci kroz fizičku agresiju i ispade bijesa ili iritantna ponašanja (Velki, 2012). Muškarci i žene imaju različite potencijale za agresivnost (Haug – Schnabel, 1996) pa su djevojčice suptilnije i verbalno agresivnije, dok su dječaci izravniji i fizički agresivniji (Jull, 2018). Dječaci vole sudjelovati u aktivnostima visokog intenziteta više nego djevojčice (Maglica i sur., 2020), a i socijalizacijski čimbenici imaju značajnu ulogu u rodnim razlikama u agresivnosti između dječaka i djevojčica.

Je li agresija urođena ili naučena pojava još uvijek nije potpuno jasno iako su mnogi filozofi i znanstvenici kroz povijest imali različita mišljenja i stavove o tome (Kušćević i Melša, 2017). Tako, primjerice, Lorenza (1966, prema Kušćević i Melša, 2017) smatra da je agresivnost urođena, slično kao i Brajša - Žganec (2003, prema Valić, Brajša - Žganec, 2017) koja naglašava ulogu genetskih čimbenika u agresivnosti. Dodge i Coie Lynam (2006, prema Berk, 2015) ističu da prenatalni hormoni mogu potaknuti tjelesnu aktivnost, koja se može u određenim situacijama pretvoriti u agresivnost. Freud (1920, prema Kušćević i Melša, 2017) tvrdi da je agresivnost biološki utemeljen nagon, a Lorenz (1966, prema Kušćević i Melša, 2017) agresiju opisuje kao urođeni borbeni instinkt. Haug-Schnabel (1996) ističe da agresivnost nije samo pitanje nasljeđa, već i odgoja što je stav i većine autora biheviorističke tradicije u psihologiji.

1.2.2. Podjele i klasifikacije agresivnosti

Autori Đuranović i Opić (2013) agresivnost dijele na verbalnu, fizičku i relacijsku. Slično, Berk (2015) govori o fizičkoj, verbalnoj i odnosnoj agresivnosti, za koju kaže da se odnosi na ogovaranja, lažna prijateljstva, kao i isključivanje iz društva. Fizička agresivnost se opisuje kao izravno ili neizravno nanošenje ozljeda s posljedicama za tjelesno zdravlje, dok verbalna agresivnost uključuje prijetnje, omalovažavanje i ponižavanje. Autori Đuranović i Opić (2013), kao i Macanović (2017), iznose da osim ove podjele postoji potisnuta, neprijateljska i normalna agresivnost. U literaturi se potisnuta agresivnost može očitovati u psihosomatskim smetnjama i imati hetero agresivni i autoagresivni oblik (Čuturić, 1994, prema Đuranović i Opić 2013 i Macanović, 2017), a pojavljuje se kada dijete ima strah od kazne: heteroagresivna se odnosi i očituje prema drugima, a autoagresivna prema sebi. To su dvije podjele koje opisuju neprijateljsku agresivnost. Kao najčešće uzroke agresivnosti kod djece moguće je izdvojiti: roditeljsko odbacivanje djeteta, uskraćenost, privlačenje pažnje, uzor u agresivnoj okolini, prenesenu ljutnju zbog fizičkog kažnjavanja, emocionalnu napetost i popustljivost roditelja (Žužul, 1989, prema Macanović, 2017).

Autori Kušević i Melša (2017) agresivnost dijele na fizičku i verbalnu, direktnu, indirektnu, aktivnu i pasivnu, reaktivnu i proaktivnu, a kao poseban oblik autori navode relacijsku agresivnost.

Feshbach (1964, prema Kušević i Melša, 2017) dijeli agresivnost na ekspresivnu i instrumentalnu. Autori Katz i McCllan (2005, prema Macanović, 2017) navode dva objašnjenja pojavnosti agresije kod djece: pojava deficita, kod djece se javlja uslijed nečeg što djetetu nedostaje i upotrebljavaju agresiju da bi nešto dobili. Druga pojava je pojava suficita, gdje djeca upotrebljavaju agresivnost zbog visoke razine bijesa i njih treba naučiti da kontroliraju svoju agresivnost.

Neprilagodljivost i destruktivnost karakterizira zlostavljajuću obitelj. Djetetovo povjerenje i poštovanje prema roditelju se uništava nasiljem i s tim se javlja antisocijalno ponašanje, pa često i agresivno ponašanje. Promatrajući svakodnevne interakcije odraslih djeca se uče agresivnom ponašanju (Velki, 2012). Stoga je jako važna prevencija koja se provodi kroz obitelj, vrtić i lokalnu zajednicu, a koja služi za razvoj i poticanje djeteta u svrhu njegove cjelokupne dobrobiti. Na taj način se smanjuje mogućnost poremećaja u ponašanju, kao i same agresivnosti (Đuranović i Opić, 2013).

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati odnos između dimenzija roditeljstva i agresivnog ponašanja djeteta rane i predškolske dobi.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, istraživanjem se pokušalo odgovoriti na sljedeće probleme istraživanja:

1. Ispitati razlikuju li se roditelji u procjeni dimenzija roditeljstva s obzirom na spol, dob i razinu obrazovanja
2. Ispitati povezanost između dimenzija roditeljstva i ponašanja djeteta

3. METODA ISTRAŽIVANJA

a. Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo $N = 429$ sudionika, roditelja djece rane i predškolske dobi, od čega $N = 301$ majki (70.2%) i $N = 128$ očeva (29.8%). Najviše je bilo roditelja u dobnoj skupini od 31 do 40 godina ($N = 217$, 50.6%), potom u skupini preko 40 godina ($N = 153$, 35.7%), u skupini od 25 do 30 godina ($N = 52$, 12.1%), a najmanje roditelja u skupini od 18 do 25 godina ($N = 7$, 1.6%). S obzirom na razinu obrazovanja, najviše je roditelja sa završenim srednjoškolskim obrazovanjem ($N = 242$, 56.41%), potom sa završenim visokim obrazovanjem ($N = 124$, 28.9%), poslijediplomskim obrazovanjem ($N = 62$, 14.5%), a samo je jedan roditelj kao najvišu razinu stečenog obrazovanja naveo osnovnu školu.

b. Instrumenti

U istraživanju je primijenjen Upitnik koji se sastojao od tri dijela. U prvom dijelu, od sudionika se tražilo da odgovore na nekoliko općih pitanja (spol, dob, razina obrazovanja). Drugi dio Upitnika bio je MAPS (Multidimenzionalni upitnik roditeljstva), a treći dio Upitnik dječjeg ponašanja konstruiran za potrebe ovog istraživanja. Upitnik je bio izrađen za primjenu u online okruženju, putem Google docs obrasca. U uvodnom je dijelu navedena svrha istraživanja kao i uputa o tome kako ispuniti Upitnik. Odabirom nastavka ispunjavanja Upitnika, sudionici su ujedno pristali sudjelovati u istraživanju što je bilo naznačeno na uvodnoj stranici.

Multidimenzionalni upitnik roditeljstva (MAPS - The Multidimensional Assessment of Parenting Scale, Parent i Forehand, 2017; Božiković i sur., 2020) sadrži 34 tvrdnje na sedam podskala kojima je moguće ispitati dvije domene roditeljstva – pozitivno roditeljstvo (toplina, podrška, pozitivno potkrepljenje i proaktivno roditeljsko ponašanje) te negativno roditeljstvo (hostilnost, permissivnost i fizičku kontrolu). U istraživanju je korištena prevedena inačica izvornog upitnika (Božiković i sur., 2020). Zadatak sudionika je procijeniti koliko često su se ponašali na način opisan u tvrdnji u posljednja dva mjeseca na skali od 1 do 5 gdje je 1 značilo nikada, a 5 uvijek. S obzirom da su sve podskale pokazale zadovoljavajuću

pouzdanost, uz nešto niži, ali prihvatljiv koeficijent pouzdanosti na skali proaktivnog roditeljstva, formirani su ukupni rezultati za svih sedam dimenzija roditeljstva, sukladno izvorniku. U Tablici 1. su prikazani deskriptivni podaci sedam podskala Upitnika. Pokazatelji simetričnosti i kurtičnosti raspodjela rezultata po podskalama upućuju na prihvatljive granice za korištenje parametrijskih postupaka u daljnjim analizama izuzev podskale fizičke kontrole čija je raspodjela značajno različita od normalne raspodjele što je i očekivano s obzirom na njezin sadržaj. Naime, riječ je o skali koja uključuje čestice koje opisuju fizičko kažnjavanje djece pa je očekivano da je ta raspodjela značajno pomaknuta prema nižim vrijednostima. Unatoč tom odstupanju, s obzirom na raspodjele ostalih rezultata, koristit će se parametrijski postupci.

Tablica 1. *Deskriptivni parametri Multidimenzionalni upitnik roditeljstva*

podskale	Cronbach α	M	SD	raspon	asimetričnost	kurtičnost
hostilnost	.76	16.13	4.34	7-33	.80	1.36
fizička kontrola	.87	5.47	2.42	4-19	2.14	5.24
permisivnost	.76	15.79	4.37	7-35	.54	.76
proaktivnost	.67	25.02	3.35	14-30	-.61	.06
potkrepljenje	.76	17.67	2.38	8-20	-1.06	.66
toplina	.77	13.72	2.11	7-15	-1.49	2.47
podrška	.77	13.75	1.61	7-15	-1.49	2.18

S obzirom da je skala agresivnog ponašanja djece konstruirana za potrebe ovog istraživanja, provjerena je njezina faktorska struktura primjenom eksploratorne faktorske analize. Uz ortogonalnu rotaciju faktora, analiza je pokazala četverofaktorsko rješenje, no na trećem i

četvrtom faktoru izdvojila se po jedna čestica. Nakon izostavljanja te dvije čestice, ponovljena je analiza pokazala dva faktora koji ukupno objašnjavaju 57% varijance. Ta je struktura prikazana u Tablici 2 zajedno s deskriptivnim pokazateljima dviju podskala. Na prvom su se faktoru izdvojile čestice koje uključuju agresivna ponašanja prema drugima – ljudima i stvarima, a na drugom faktoru čestice koje uključuju negativna raspoloženja i emocije – ljutnju, bijes, agresivnost prema sebi i sl.

Tablica 2. *Faktorska struktura Upitnika dječjeg agresivnog ponašanja i deskriptivni pokazatelji podskala*

	ponašanje	raspoloženje
1. Fizički napada djecu i ljude	.738	.209
2. Verbalno napada i provocira drugu djecu	.689	.218
3. Eksplozivno je ili ljuto kada stvari ne idu svojim tokom	.230	.775
4. Ima nervozne pokrete ili trzanje	.457	.493
5. Puno vrišti, ima nagle promjene raspoloženja ili osjećaja	.350	.717
6. Krade igračke i udara ljutitim ponašanjem	.733	.336
7. Ima napade bijesa	.385	.685
8. Povrjeđuje životinje ili ljude bez namjere	.620	.221
9. Napada, udara, gura drugu djecu	.792	.170
10. Pokazuje ljutita raspoloženja	.220	.764
11. Krade igračke ili ih ne želi dijeliti	.521	.429
12. Sudjeluje u borbama, tučama, fizičkim obračunima, itd.	.760	.218
13. Ne slaže se s drugom djecom	.512	.205
14. Ne podnosi čekanje, želi sve sada	.061	.756
15. Nervozno je i napeto	.362	.696
16. Uništava stvari koje pripadaju drugome	.745	.265

<i>Objašnjena varijanca</i>	4,949	4,090
<i>% objašnjene varijance</i>	.309	.256
Cronbach α	.88	.88
M (SD)	3.10 (4.39)	7.14 (5.33)
raspon	0-25	0-27
simetričnost	2.49	.84
kurtičnost	7.37	.56

4. REZULTATI

U Tablici 3. prikazani su rezultati t-testova kojima su uspoređeni rezultati majki i očeva na dimenzijama roditeljstva. Vidljivo je da je značajna razlika utvrđena na dimenzijama permisivnost, proaktivno roditeljstvo, toplina i podrška. Pri tome su očevi u odnosu na majke ostvarili viši rezultat na permisivnosti, a majke u odnosu na očeve na proaktivnom roditeljstvu, toplini i podršci.

Tablica 3. *Rezultati t-testova za nezavisne uzorke – razlike između majki i očeva u dimenzijama roditeljstva*

	M _{majke}	M _{očevi}	t (df = 427)	p	N _{majke}	N _{očevi}	SD _{majke}	SD _{očevi}
hostilnost	2,31	2,29	.20	.84	301	128	.61	.65
fizička kontrola	1,36	1,39	-.61	.54	301	128	.58	.66
permisivnost	2,21	2,37	-2,52	.01	301	128	.60	.66
proaktivno	4,22	4,04	3,07	.00	301	128	.52	.63
potkrepljenje	4,45	4,34	1,74	.08	301	128	.58	.64
toplina	4,64	4,43	4,03	.00	301	128	.42	.63
podrška	4,66	4,40	4,59	.00	301	128	.47	.65

U Tablici 4. prikazani su rezultati jednosmjernih analiza varijance kojima su uspoređeni rezultati sudionika različite razine obrazovanja na dimenzijama roditeljstva. Pri tome su uspoređene tri kategorije roditelja – sa srednjoškolskim obrazovanjem, visokoškolskim

obrazovanjem te poslijediplomskim obrazovanjem (magisterij ili doktorat znanosti). Iz analize je izostavljena kategorija sudionika sa završenom osnovnom školom budući da je u toj kategoriji bio samo jedan roditelj. Iz rezultata je vidljivo da je utvrđena razlika jedino na dimenziji hostilnosti pri čemu se značajno razlikuje skupina roditelja sa srednjoškolskim obrazovanjem u odnosu na one visokoobrazovane koji su manje hostilni.

Tablica 4. *Rezultati jednosmjernih ANOVA – usporedba sudionika različitog stupnja obrazovanja na dimenzijama roditeljstva*

dimenzija	F	df	p	M_{srednjoškolsko}	M_{visokoškolsko}	M_{poslijediplomsko}
hostilnost	3.59	2,425	.028	2.36	2.18	2.33
fizička kontrola	.422	2,425	.656	1.37	1.33	1.41
permisivnost	1.41	2,425	.246	2.26	2.31	2.14
proaktivnost	2.29	2,425	.102	4.22	4.10	4.11
potkrepljenje	.199	2,425	.819	4.41	4.42	4.46
toplina	.779	2,425	.459	4.57	4.54	4.65
podrška	2.75	2,425	.065	4.61	4.50	4.67

U Tablici 5. prikazani su rezultati jednosmjernih analiza varijance kojima su uspoređeni rezultati sudionika različite dobi na dimenzijama roditeljstva. Pri tome su uspoređene tri kategorije roditelja – u dobi od 25 do 30 godina, u dobi od 31 do 40 godina te u dobi preko 40 godina. Iz analize je izostavljena kategorija najmlađih sudionika (18 – 25 godina) budući da je u toj kategoriji bilo samo sedam roditelja. Utvrđene su razlike u dimenzijama topline i podrške pri čemu su najstariji roditelji iskazali manje topline u odnosu na obje kategorije

mlađih roditelja između kojih nema razlike. Također, u dimenziji podrške, najstariji su roditelji iskazali manju podršku u odnosu na roditelje u dobnoj skupini od 31 do 40 godina.

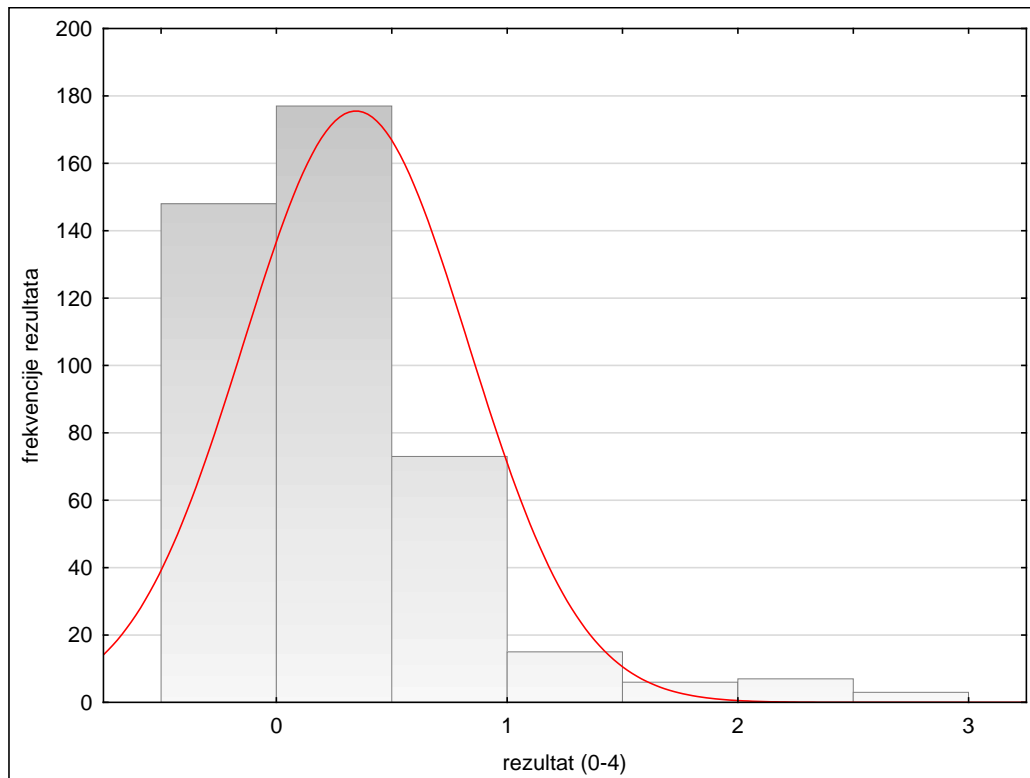
Tablica 5. *Rezultati jednosmjernih ANOVA – usporedba sudionika različite dobi na dimenzijama roditeljstva*

dimenzija	F	df	p	M_{25-30 godina}	M_{31-40 godina}	M_{više od 40}
hostilnost	3.45	2,419	.325	2.15	2.27	2.39
fizička kontrola	.177	2,419	.838	1.32	1.36	1.38
permisivnost	4.86	2,419	.082	2.48	2.19	2.26
proaktivnost	1.80	2,419	.167	4.05	4.17	4.22
potkrepljenje	2.21	2,419	.111	4.51	4.46	4.35
toplina	19.2	2,419	.001	4.75	4.67	4.39
podrška	4.22	2,419	.015	4.63	4.65	4.49

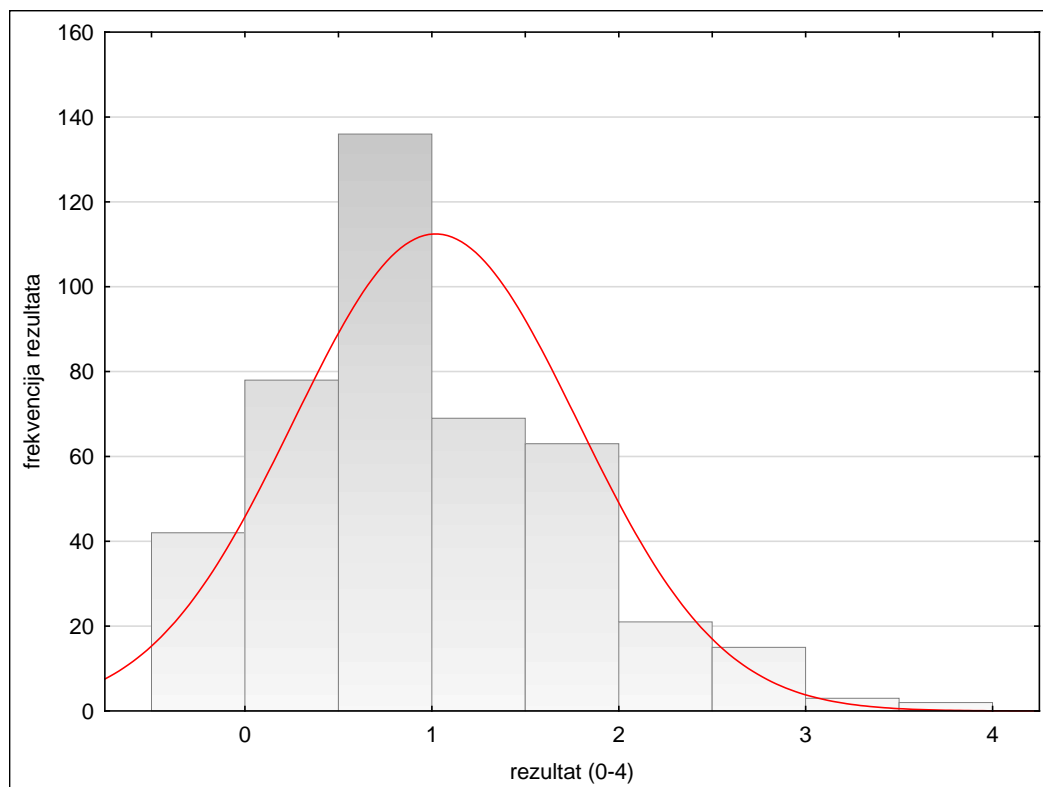
Kako bi se analizirali rezultati roditeljskih procjena dječjeg agresivnog ponašanja i raspoloženja, prikazana je raspodjela tih rezultata na slikama 1 i 2. Iz Slike 1 je vidljivo da većina roditelja procjenjuje kako se njihova djeca rijetko ponašaju agresivno prema drugima (ljudima i stvarima). Gotovo 93% roditelja je procijenilo kako se njihovo dijete uopće ne ponaša ili rijetko ponaša na agresivan način. Oko 5% roditelja smatra da se njihovo dijete ponekad ponaša agresivno prema ljudima i stvarima, a nešto manje od 2% roditelja navodi da je to često.

S druge strane, kada se analiziraju podaci prikazani sa Slike 2, vidljivo je da su roditelji s većom učestalošću procijenili agresivno ponašanje djeteta prema samome sebi, odnosno prisutnost agresivnog raspoloženja ili pratećih emocija (ljutnja, bijes i sl.). Tu je 31.7%

roditelja procijenilo da njihovo dijete ne pokazuje takvo raspoloženje nikada ili rijetko; 30% roditelja je navelo da je to ponekad, 8% često, a oko 1% vrlo često.

Slika 1. Raspodjela rezultata na podskali dječjeg agresivnog ponašanja (procjene roditelja)

Slika 2. Raspodjela rezultata na podskali dječjeg agresivnog raspoloženja - emocija
(procjene roditelja)

Tablica 6. Matrica korelacija svih varijabli u istraživanju

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1.spol	1.0											
2.dob	.10*	1.0										
3.obrazovanje	.08	-.10*	1.0									
4.hostilnost	-.02	.10*	-.07	1.0								
5.fizička kontrola	.02	-.02	-.00	.53*	1.0							
6.permisivnost	.11*	-.08	-.04	.32*	.16*	1.0						
7.proaktivno	-.14*	.11*	-.09	-.15*	-.18*	-.20*	1.0					
8.potkrepljenje	-.08	-.06	.03	-.23*	-.21*	-.09	.43*	1.0				
9.toplina	-.18*	-.22*	.04	-.30*	-.23*	-.10*	.28*	.37*	1.0			
10.podrška	-.22*	-.08	.01	-.22*	-.17*	-.21*	.47*	.46*	.52*	1.0		
11.ponašanje	.08	-.04	-.03	.23*	.31*	.28*	-.22*	-.18*	-.23*	-.25*	1.0	
12.raspoloženje	.03	-.04	-.05	.30*	.33*	.21*	-.13*	-.11*	-.25*	-.16*	.66*	1.0

* $p < .05$

U Tablici 6. prikazana je matrica korelacija svih varijabli u istraživanju. Procjena dječjeg agresivnog ponašanja je pozitivno povezana s hostilnošću, fizičkom kontrolom i permisivnošću roditelja, a negativno sa svim pozitivnim dimenzijama roditeljstva. Isto je utvrđeno i za procjenu dječjeg agresivnog raspoloženja ili emocija. Moguće je zaključiti kako roditelji koji su ostvarili više rezultate na negativnim dimenzijama roditeljstva procjenjuju izraženijim (učestalijim) agresivno ponašanje i raspoloženje djeteta. S druge strane, roditelji koji su se procijenili više na pozitivnim dimenzijama roditeljstva (toplina, proaktivnost, potkrepljenje, podrška), procjenjuju ponašanje i osjećanje svog djeteta manje agresivnim. Pored navedenog treba istaknuti kako su procjene djetetovog agresivnog ponašanja i raspoloženja značajno povezane ($r = .66, p < .01$).

5. RASPRAVA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost samoprocjena različitih dimenzija pozitivnog i negativnog roditeljstva te procjena agresivnosti kod djece rane i predškolske dobi.

U raspravi će se prvo komentirati analize s obzirom na spol, razinu obrazovanja i dob majki i očeva na dimenzijama roditeljstva, a potom rezultati roditeljskih procjena dječjeg agresivnog ponašanja i raspoloženja.

Prvi dio glavnog problema se odnosi na rezultate analize dvije domene roditeljstva - pozitivno roditeljstvo (toplina, podrška, pozitivno potkrepljenje i proaktivno roditeljsko ponašanje) te negativno roditeljstvo (hostilnost, permisivnost i fizičku kontrolu). U rezultatima t - testova za usporedbu procjena majki i očeva u Tablici 3. vidljivo je da je značajna razlika utvrđena na permisivnosti, proaktivnom roditeljstvu, toplini i podršci. U ostalim dimenzijama roditeljskog ponašanja, odnosno hostilnosti, fizičkoj kontroli i potkrepljenju, nisu utvrđene značajne razlike između očeva i majki. Pri tome, očevi su se procijenili permisivnijima od majki, dok su se majke, u odnosu na očeve, procijenile više na pozitivnim dimenzijama roditeljstva - toplini, podršci i proaktivnom roditeljstvu. Gledajući s mnogih aspekata izuzetno je značajan utjecaj oba roditelja na cjeloviti razvoj djeteta. Međutim, uloga očeva se često bezrazložno ignorira, ali i očevi mogu imati snažan utjecaj na svoju djecu (Ljubetić, 2007). Unatoč tome što na dječji razvoj podjednako utječe i majčino i očevo ponašanje (Macuka, 2010) ipak postoji jedinstvena, zasebna veza otac - dijete (Čudina - Obradović i Obradović, 2003). U istraživanjima 23 različite kulture u trajanju druženja očeva i djece pokazalo se da se očevi igraju sa svojom djecom, brinu o njima i vole svoju djecu (Mackey, 2000, prema Čudina - Obradović i Obradović, 2010), dok Mlinarević (2021) dolazi do rezultata da se očevi manje igraju sa svojom djecom od majki i da se razlikuju po načinu igre s djetetom, odnosno više prakticiraju sportske igre. Dakle, očevi pristupaju djeci na drugačiji način nego majke (Benat, 2009, prema Sremić i Rijavec, 2010) pa se i doživljaj roditeljstva očeva znatno razlikuje od onih kakav majke imaju. Čak štoviše, neki autori navode da je doživljaj očinstva za muškarce manje važan od doživljaja majčinstva za majke (Čudina - Obradović, 2002).

Rezultati ovoga istraživanja su pokazali da se očevi procjenjuju popustljivijima u odnosu na majke. Moguće je tražiti objašnjenje u činjenici da majke još uvijek provode značajno više vremena s djecom i skrbe o zadovoljenju njihovih potreba pa su vjerojatno više usmjerene na pravila i postavljanje granica (u ponašanju, prehrani i sl.), dok su očevi dominantno uključeni

u igru, posebno u predškolskoj dobi. Viša razina topline, podrške i proaktivnog roditeljstva kod majki u odnosu na očeve, što je utvrđeno ovim istraživanjem, rezultat je koji je u skladu s rezultatima drugih istraživanja koja također upućuju na višu emocionalnost majki. Primjerice, Macuka (2010) je utvrdila da se majke, u odnosu na očeve, procjenjuju emocionalnijima u odnosu s djecom. Kako je već na početku rada rečeno, toplina se odnosi na pažnju, brigu, podržavanje i poticanje djetetovih sposobnosti, istraživanja i ideja (Sremić i Rijavec, 2010). Autori Čudina - Obradović i Obradović (2010) navode da majčinska praksa obuhvaća uspostavljanje dubokog emocionalnog odnosa, pa shodno tome i u ovom istraživanju dobivamo slične rezultate, koji govore da majke, u odnosu na očeve, pristupaju djeci proaktivno pružajući višu razinu topline i podrške. Slično, autori Crowell i Feldman (1988, prema Adam i sur., 2004) zaključuju da majke pokazuju više topline i podrške te daju korisniju pomoć svojoj djeci u zadatku rješavanja problema. Bornstein i sur. (1988., prema Čudina - Obradović i Obradović, 2010) u istraživanju sedam kulturno različitih zemalja zaključuju da majke kroskulturalno izvještavaju o sličnim razinama zadovoljstva majčinskom ulogom.

Rezultati o odnosu razine obrazovanja i dimenzija roditeljstva su pokazali da se na dimenziji hostilnosti značajno razlikuje skupina roditelja sa srednjoškolskim obrazovanjem u odnosu na one visokoobrazovane koji su manje hostilni. U skladu s tim su i rezultati o kojima izvještavaju Carlson (2005) i Gracia i Herrero (2008, sve prema Olivari i sur, 2015) koji navode da roditelji s višim obrazovanjem odbacuju prihvatljivost fizičkog kažnjavanja, za razliku od niže obrazovanih roditelja. U ostalih šest dimenzija, odnosno fizičkoj kontroli, permisivnosti, proaktivnosti, potkrepljenju, toplini i podršci nisu utvrđene značajne razlike u usporedbi roditelja različitih razina obrazovanja. Autorica Ljubetić (2007) u svojim istraživanjima dolazi do zaključka da se majke s nižim obrazovanjem osjećaju manje zadovoljne u roditeljskoj ulozi što se može odraziti na njihove roditeljske (pedagoške) kompetencije, dok majke s visokim obrazovanjem osjećaju višu sigurnost i znaju što je djetetu potrebno. Majke nižeg obrazovanja psihološki i bihevioralno više kontroliraju djecu, dok majke s višim obrazovanjem ostvaruju više rezultate na skali prihvaćanja (Keršteš, 2001, prema Lacković - Grgin, 2010). Autor Zečević (2018) dolazi do rezultata da roditelji koji su obrazovaniji imaju veću prisnost sa svojom djecom, u odnosu na one s nižom razinom obrazovanja. Očevi koji su visoko obrazovani ispoljavaju manje bijesa, u odnosu na očeve nižih razina obrazovanja. Kada je riječ o očevima i razini obrazovanja, autorica Ljubetić (2007) je utvrdila da očevi s najnižom i najvišom razinom obrazovanja smatraju kako je

njihov utjecaj na dijete odlučujući, dok očevi sa srednjom i višom razinom obrazovanja smatraju da su sigurni u svom roditeljskom nastupu i okrivljuju druge za svoju eventualnu roditeljsku nekompetenciju. Keresteš (2001, prema Lacković - Grgin, 2010) navodi da su skloniji psihološkoj kontroli očevi čije supruge imaju nižu razinu obrazovanja. Burušić i sur. (2010) su utvrdili da obrazovanje obaju roditelja utječe na uspjeh djeteta već od predškolske dobi i da obrazovanje obiteljsko okruženje ima značajan utjecaj na djecu. Obrazovanje i obrazovni status su povezani s roditeljskim ponašanjem, a imaju učinka i na oblikovanje motivacije za roditeljstvom. Kvaliteta interakcije s djetetom i stupanj obrazovanja su načelno pozitivno povezani (Alwin, 1984, prema Lacković - Grgin, 2010). Viši životni standard povezan je s višom razinom obrazovanja i na temelju istraživanja se može reći da oni roditelji koji imaju više obrazovanje smatraju važnijim partnerstvo roditelja i vrtića. Moguće je zaključiti da je niža razina obrazovanja povezana s manjom sigurnošću u roditeljstvu, dok su roditelji s višom razinom obrazovanja skloniji građenju, a ne nametanju autoriteta u obitelji i u odnosu s djecom, a nerijetko i zadovoljstvo s profesionalnog plana prenose na obitelj (Ljubetić, 2007).

Autori Lacković - Grgin i Vitez (1997, prema Lacković - Grgin, 2010) navode da je dob roditelja dobar prediktor altruističke motivacije za roditeljstvom. Dob i spol roditelja značajno utječu na doživljaj roditeljstva, kao i odnos prema djeci. S dobi raste spremnost pružanja brige, zaštite i ljubavi za djecu. Da bi od djece svojih roditelja mogli postati roditelji svoje djece društvena su očekivanja da roditelji budu odrasli ljudi i stoga prerano roditeljstvo potiče nekoliko dramatičnih procesa. Roditelji adolescenti su neprilagođeniji i ranjiviji. Izloženi su socijalnom isključenju i takve majke i očevi su često lošijeg materijalnog statusa. Slabije poznaju značajke male djece i o toj ulozi općenito manje znaju. Samim tim su i prema djeci ponašajno i emocionalno ambivalentne (Lacković - Grgin, 2010). Rezultati ovog istraživanja su pokazali da su najstariji roditelji iskazali manje topline u odnosu na obje kategorije mlađih roditelja između kojih nema razlike, što je u skladu s navodima Lacković - Grgin (2010) o mlađoj odrasloj dobi kao idealnom vremenu za roditeljstvo ne samo zbog bioloških, već socijalnih i psiholoških razloga. Također, u dimenziji podrške možemo vidjeti da su najstariji roditelji pokazali manju podršku u odnosu na roditelje u dobi od 31 do 40 godina. U ostalih pet dimenzija, odnosno fizičkoj kontroli, permisivnosti, proaktivnosti, potkrepljenju i hostilnosti nisu utvrđene značajne razlike s obzirom na dob.

Drugi dio glavnog problema istraživanja se odnosi na rezultate roditeljskih procjena dječjeg agresivnog ponašanja i raspoloženja.

Autorica Velki (2012) navodi da su o razvoju nasilnog ponašanja djece i ulozi obitelji provedena brojna istraživanja. Za dobru prilagodbu okolini, potrebno je da dijete razvija mehanizme emocionalne regulacije i regulacije ponašanja od najranijih dana. Autorice Valić i Brajša - Žganec (2018) navode da djeca koja imaju razvijeniju emocionalnu regulaciju imaju obično i manji stupanj agresivnosti. Sposobnost emocionalne regulacije je vrlo važna u sprječavanju agresivnog ponašanja u različitim kontekstima, uključujući vršnjačke odnose. Djeca kontroliraju svoje emocije i poboljšavaju svoje ponašanje odrastanjem (Đuranović i Opić, 2013). U razdoblju između pete i sedme godine obično se smanjuje tjelesna agresivnost (Cakić i Velki, 2014), ali neka djeca i kasnije pokazuju višu razinu agresivnog ponašanja (Đuranović i Opić, 2013). Olweus (1998, prema Velki, 2012) navodi da su za razvoj nasilja među djecom odgovorni uvjeti u kojima dijete živi i odgojni kontekst. Ovo je istraživanje pokazalo da roditelji procjenjuju niskom agresivnost svoje djece budući da samo 9% roditelja procjenjuje da se njihovo dijete ponaša često ili vrlo često na agresivne načine opisane u instrumentu procjene. S druge strane, u nešto većoj mjeri su procijenili prisutnost agresivnih emocija kod djece, primjerice ispoljavanje ljutnje, bijesa i sličnih emocija. Istraživanja pokazuju da su tjelesna agresivnost i bijes sasvim uobičajeni kod djece predškolske dobi (Cakić i Velki, 2014). Ipak, ovakva ponašanja mogu biti ugrožavajuća i za samo dijete i obično ih smatramo rizičnima (Đuranović i Opić, 2013). Trembley (2000, prema Valić i Živčević - Bečirević, 2018) ističe da mlađa djeca koriste agresivna ponašanja u kontekstu razvijanja svojih komunikacijskih vještina. Što se tiče predškolaca, oni već mogu reći što im smeta i bolje slijediti pravila bez ispoljavanja agresivnih ispada. Djeca imaju velika očekivanja od svojih roditelja (povjerenje, ljubav, prihvaćanje, itd.) i ako ta očekivanja nisu ispunjena djeca osjećaju nezadovoljstvo koje može rezultirati agresivnim ispadima (Lacković - Grgin, 2006, prema Klarin i sur., 2018). Živčević – Bečirević i sur. (2003) navode da se procjena unutarnjeg doživljaja djeteta u ranom uzrastu ne može u potpunosti analizirati jer djeca ponekada ne mogu verbalizirati svoje osjećaje. Međutim, istraživanja su pokazala da dječji crtež može otkriti razloge agresivnog ponašanja djeteta. Kroz stoljeća istraživanja dječje psihe (Nazor, 1999, prema Kojić i Markov, 2013) crtež se prikazuje kao terapijski medij i dijagnostičko sredstvo (Pražić, 1987, Radovančević, 1999, prema Kojić i Markov, 2013). Iako je uloga odgojitelja vrlo kompleksna i učinkovita, uz pomoć stručne službe (psihologa, pedagoga, logopeda, itd.) promatranjem onog što je dijete nacrtalo, kao i kroz praćenje djetetovog likovnog izraza, kada dijete nije svjesno prisutnosti druge osobe, niti njegovog djelovanja, može se doći do spoznaja o razlozima pojavnosti dječje agresije. Djeca

nemaju veliku mogućnost izražavanja modela kojeg slijede, pa stoga da bi dijete prikazalo sebe i svoje emocije najbolji način izražavanja je likovni crtež. Svjesno i nesvjesno značenje su likovni elementi kojima obiluju dječji likovni radovi iz nevidljive stvarnosti u situacijama kada djeca to ne znaju izraziti riječima (Bilić i Balić Šimrak, 2012). Kroz spontanu djetetovu aktivnost, objekte, likovne elemente, djetetovu dob i na kraju samom komunikacijom na verbalnom i neverbalnom planu kroz istraživanja se došlo do rezultata ponašajnih poteškoća pojedine djece - agresivnost, stidljivost, anksioznost, te o korisnosti terapijskih i preventivnih programa (Kojić i Markov, 2013).

Budući se eksplozivno ponašanje najčešće javlja u predškolskoj dobi, a agresivnost je najistaknutija među predškolskom djecom, roditelj je taj koji treba paziti na zdravu komunikaciju, kritike, provociranja i fizičko ozljeđivanje djeteta jer sve to može izazvati agresivno ponašanje kod djeteta.

Konačno, rezultati istraživanja su pokazali da su dimenzije negativnog roditeljstva povezane s višim procjenama agresivnosti djece. Izraženije agresivno ponašanje i raspoloženje djeteta procjenjuju roditelji koji su ostvarili više rezultate na negativnim dimenzijama roditeljstva, a djecu koja su manje agresivna su procijenili roditelji koji su ujedno ostvarili više rezultate na pozitivnim dimenzijama roditeljstva. To može upućivati na prenošenje agresivnih ili drugih neoptimalnih ponašanja unutar obiteljskog sustava s roditelja na djecu i govori u prilog važnosti roditeljskog modela za oblikovanje kako djetetovih ponašanja, tako i emocionalnih doživljaja u predškolskoj dobi.

Prije zaključka, ukratko će se navesti neka ograničenja provedenog istraživanja. Kao glavne nedostatke istraživanja treba istaknuti korištenje metode prikupljanja podataka, a to su samoprocjene i samoizvještaji roditeljskih odgojnih postupaka kao i agresivnosti njihove djece. Roditelji su sami procjenjivali i svoja ponašanja i ponašanja svoje djece pa je velika mogućnost da su poneki od njih bili pristrani. U narednim bi istraživanjima valjalo koristiti, primjerice, procjene odgojitelja o agresivnom ponašanju djece ili drugih osoba iz djetetove okoline. Također, opažanje djetetovog ponašanja bi dalo valjane podatke o agresivnosti koje bi potom bilo moguće korelirati s dimenzijama roditeljstva. Također, bilo bi korisno usporediti i rodne razlike na način da se zasebno proučava odnos dimenzija roditeljstva majki i očeva (zasebno) u odnosu s djecom različitog spola. Dosadašnja istraživanja nisu dala jednoznačne rezultate o razlikama u dimenzijama roditeljstva ovisno o spolu djeteta premda postoje jasne naznake da na roditeljstvo i roditeljsku praksu utječe i djetetov spol kao i

njegove druge osobne značajke. U odnosu na djevojčice, dječaci doživljavaju više psihološke kontrole i od oca i od majke (Macuka, 2008), dok djevojčice doživljavaju više bihevioralne kontrole od roditelja nego li dječaci (Macuka, 2007, prema Macuka, 2008). Također, kao posebnu dimenziju roditeljstva valjalo bi dodatno istražiti ulogu psihološke kontrole u dječjem agresivnom ponašanju. Istraživanja psihološke kontrole (Barber i sur., 2005, Bradford i Barber, 2005, Kuterovac - Jagodić i Kersteš, 1997, Perry i sur., 2001, sve prema Macuka, 2012) uglavnom upućuju na njezinu negativnu ulogu u razvoju djeteta budući da ista ne odgovara socijalnim i emocionalnim potrebama djeteta. Neovisno o djetetovoj dobi, kvalitetan odnos s djetetom odlučujući je u zadovoljavanju djetetovih psiholoških potreba (Klarin, 2006).

Unatoč nedostacima, rezultati istraživanja doprinose spoznajama u području psihologije roditeljstva, a mogu biti korisni i za praksu - osvješćivanje roditelja o važnosti njihovog ponašanja u razvoju djece, posebno njihovog agresivnog ponašanja i neugodnih emocija koje se javljaju kod djece predškolske dobi. Putem svakodnevnih individualnih i grupnih razgovora i drugih vidova komunikacije s roditeljima potrebno je osvještavati njihovu ulogu u ponašanju djece te ih poticati na pravovremeno prepoznavanje djetetovih potreba i emocija s ciljem izbjegavanja nasilnih i agresivnih ponašanja.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja je bio istražiti odnos između dimenzija roditeljstva i agresivnog ponašanja djeteta rane i predškolske dobi.

1. Majke, u odnosu na očeve, pokazuju višu razinu proaktivnosti, topline i podrške u roditeljstvu. Očevi, u odnosu na majke, pokazuju veći stupanj permisivnosti prema svojoj djeci.
2. Roditelji s višim obrazovnim statusom manje su hostilni prema djeci u odnosu na roditelje niže razine obrazovanja.
3. Roditelji mlađe životne dobi, u odnosu na roditelje starije životne dobi, procjenjuju se toplijima i više podržavajućima u svome roditeljstvu.
4. Djeca čiji roditelji ostvaruju više rezultate na dimenzijama pozitivnog roditeljstva procijenjena su kao manje agresivna, dok su roditelji koji su ostvarili više rezultate na dimenzijama negativnog roditeljstva procijenili svoju djecu više agresivnom u ponašanju i doživljavanju.

7. LITERATURA

- Adam, E. K., Gunnar, M. R. i Tanaka, A. (2004). Adult Attachment, parent emotion, and observed parenting behavior: Mediator and moderator models. *Child development*, 75(1), 110 -122. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00657.x>
- Agbaria, Q., Mahamid, F. i Veronese, G. (2021). The Association Between Attachment Patterns and Parenting Styles With Emotion Regulation Among Palestinian Preschoolers. *SAGE Open*, 11(1), 1-11. <https://doi.org/10.1177%2F2158244021989624>.
- Baumrind, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior. *Child Development*, 37(4), 887 - 907. https://arowe.pbworks.com/f/baumrind_1966_parenting.pdf.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43 - 88. <https://psycnet.apa.org/record/1967-05780-001>.
- Burušić, J., Babarović, T. i Marković, N. (2010). Koliko daleko padaju jabuke od stabla? Odnos obrazovnih postignuća djece i obrazovne razine njihovih roditelja. *Društvena istraživanja*, 19 (4-5 (108-109)), 709-730. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/60111>
- Berk, L. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Naklada Slap.
- Bilić, V. i Balić Šimrak, A (2012). Dijete, vrtić, obitelj: Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18(68), 2 - 5. <https://hrcak.srce.hr/file/183084>.
- Bornstein, L. i Bornstein, M. H. (2007). Parenting styles and child social development. U: R. E. Tremblay, M. Boivin, R. de V. Peters (ur.), *Encyclopedia on Early Childhood Development* (str. 1 – 4). Montreal, Quebec: Centre of Excellence for Early Childhood Development and Strategic Knowledge Cluster on Early Child Development., [parenting-styles-and-child-social-development \(child-encyclopedia.com\)](https://parenting-styles-and-child-social-development(child-encyclopedia.com)).

- Božiković, T., Reić Ercegovac, I. i Kalebić Jakupčević, K. (2020). Doprinos roditeljskog ponašanja razvojnim ishodima djece predškolske dobi. *Školski vjesnik*, 69(2), 397 - 417. <https://hrcak.srce.hr/file/362465>.
- Corey, G. (2004). *Psihoanalitička terapija. Teorija i praksa psihološkog savjetovanja i psihoterapije*. Naklada Slap.
- Cakić, L. i Velki, T. (2014). Agresivnost i prihvaćenost u skupini djece predškolske dobi. *Život i škola: Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 32(2), 15 - 25. <https://repositorij.unios.hr/islandora/object/foozos:706>.
- Čudina - Obradović, M. i Obradović, J. (2002). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45 - 68. <https://hrcak.srce.hr/clanak/47569>.
- Čudina - Obradović, M. i Obradović J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing - Tehnička knjiga.
- Darling, N. i Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487 - 496. <https://pepparent.org/wp-content/uploads/2014/01/Parenting-style-as-context-An-integrative-model-1993.pdf>
- Dashora, K. i Lathore, L. (2019). Impact of Pareting Style on Child. *Development : A Review study Journual of emenging techonolgiesand inovative (Jetir)*, 6(6), 665 - 771. <https://www.jetir.org/papers/JETIR1907851.pdf>.
- Dalme, A., Mahavidyalaya, B.M. i Vangani, S. (2021). Effect of Pareting Style on Developing Self in Concept and Agression in Studetts. *Journal of emenging techonolgiesand inovative (Jetir)*, 8(10), 752 - 772. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2110184.pdf>.
- Đuranović, M. (2012). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 154(1-2), 31 - 34. <https://hrcak.srce.hr/138555>.
- Đuranović, M. i Opić, V. (2013). Mogućnosti prevencije rizičnih ponašanja djece predškolske dobi. *Magistra Iadertina*, 8(1), 101 - 111. <https://hrcak.srce.hr/122644>.

- Govedić, N. (2009). Blizina, bliskost, angažman: politika privrženog roditeljstva. *Treća: Časopis centra za ženske studije*, 9(1), 25 - 34. http://zenstud.hr/wp-content/uploads/2017/01/Treca_br1_2009.pdf#page=25.
- Hasanagić, A. i Leto, A. (2020). Stilovi roditeljstva kao determinanta razvoja perfekcionizma kod djece osnovnoškolskog uzrasta. *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta u Zenici*, 18, 119 -141. <https://www.ipf.unze.ba/wp-content/uploads/2020/12/Zbornik-radova-18-Anela-Hasanagic-i-Aldina-Leto.pdf>.
- Haug-Schnabel, G. (1996). *Agresivnost u dječjem vrtiću*. Educa.
- Hunt, J. (2008). Make Room for Daddy... and Mommy: Helicopter Parents are Here. *The Journal of Academic Administration in Higher Education*, 4(1), 9-12. <https://www.jwpress.com/Journals/JAAHE/BackIssues/JAAHE-Sprin2008.pdf#page=17>.
- Jull, J. (1995). *Vaše kompetentno dijete*. Naklada Tisak: „Tipotisak“, d.o.o.
- Jull, J. (2018). *Agresivnost! Nov i opasan tabu?* Naklada Harfa.
- Keresteš, G. i Kuterovac - Jagodić, G. (1997). Perception of parental acceptance – rejection and some personality variables in young adults. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 6(4-5) , 477 - 491. <https://hrcak.srce.hr/31609>.
- Keresteš, G., Brković, I., Kuterovac Jagodić, G. i Greblo, Z. (2012). Razvoj i validacija upitnika roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 15(1), 23 - 41. <https://hrcak.srce.hr/84655>.
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Naklada Slap.
- Klarin, M., Miletić, M. i Šimić Šašić, S. (2018). Problemi ponašanja kod djece i mladih – doprinos sociodemografskih obilježja , zadovoljstva obitelji i socijalne podrške. *Magistra Iadertina*, 13(1), 69 – 90. <https://hrcak.srce.hr/file/317949>.
- Kojić, M. i Markov, Z. (2013). Crtež i likovni izraz u otkrivanju i suzbijanju dječje agresivnosti. *Teorijski praktički problemi i rasprave*, 163 - 176. <https://www.academia.edu/download/109740338/224214.pdf>
- Kušević, Z. i Melša, M. (2017). Agresivnost kod djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, 45(2), 105 - 116. <https://hrcak.srce.hr/183725>.

- Lacković - Grgin, K. (2010). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društveno istraživanje*, 4(114), 1063 - 1083.
<https://hrcak.srce.hr/75854>.
- Ljubešić, M. (2004). Izazovi odrastanja i roditeljstvo. *Nova prisutnost*, II/2, 325 – 328.
<https://hrcak.srce.hr/file/125096>.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Naklada Mali profesor.
- Ljubetić, M. (2022). *Nosi li dobre roditelje rođa?! Ogovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Naklada Profil International.
- Ljubetić, M. (2014). Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice. ELEMENT d.o.o.
- Macanović, N. (2017). Socijalno neprilagođeno ponašanje djece predškolske dobi. *Naša škola*, 2(1-2), 81 – 97.
[https://www.researchgate.net/publication/332354764 SOCIJALNO NEPRILAGODENO PONASANJE DJECE PREDSKOLSKE DOBI](https://www.researchgate.net/publication/332354764_SOCIJALNO_NEPRILAGODENO_PONASANJE_DJECE_PREDSKOLSKE_DOBI).
- Macuka, I. (2008). Uloga dječje percepcije roditeljskog ponašanja u objašnjenju internaliziranih i eksternaliziranih problema. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja*, 6(98), 1197 - 1202. <https://hrcak.srce.hr/file/49383>.
- Macuka, I. (2022). Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu. *Suvremena psihologija*, 25(1), 71 - 88. <https://suvremena.nakladaslap.com/public/pdf/2022-25-1-5.pdf>.
- Maglica, T., Reić Ercegovac, I. i Ljubetić, M. (2020). Mindful parenting and behavioural problems in preschool children. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 56(1), 47-57. <https://doi.org/10.31299/hrri.56.1.4>.
- Maleš, D. i Kušćević, B. (2011). Nove paradigme ranog odgoja. *Život i škola*, 27(1), 277 - 281. <https://hrcak.srce.hr/file/125543>.
- Mlinarević, V. (2021). Odgoj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima. *Nova prisutnost*, 20(1), 133 -145. <https://hrcak.srce.hr/file/397320>.
- Olivari, M. G., Hertfelt Wahn, E., Maridaki -Kassotaki, Antonopoulou, K. i Confalonieri, E. (2015). Adolescent Perceptions of Parenting Styles in Sweden, Italy and Greece: An exploratory study. *European Journal of Psychology*, 11(2), 244 – 258.
<https://ejop.psychopen.eu/index.php/ejop/article/view/887>.

- Raboteg - Šarić, Z., Franc, R. i Brajša - Žganec, A. (2001). Roditeljski odgojni postupci i psihosocijalni razvoj adolescenata. *Psihologijski susreti: Hrvatsko društvo danas: psihosocijalni procesi*, 61- 63. <https://www.bib.irb.hr/87425?&rad=87425>.
- Reić, Ercegovac, I. (2010). Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 152(2), 267 – 288. <https://hrcak.srce.hr/82737>.
- Sremić, I. i Rijavec, M. (2010). Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. *Odgojne znanosti*, 12(2). 347 – 360. <https://hrcak.srce.hr/file/101921>.
- Valić, J. i Brajša - Žganec, A. (2017). Kvaliteta obiteljske interakcije i emocionalna kompetentnost kao odrednice agresivnog ponašanja djece školske dobi. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 159(1-2), 115 -138. <https://hrcak.srce.hr/202778>.
- Velki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. *Psihologijske teme*, 21(1), 29 - 60. <https://hrcak.srce.hr/81817>.
- Vizek Vidović, V., Vlahović – Štetić V., Rijavec, M. i Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. IEP – Vern.
- Venus Joseph, M. i John, J. (2008). Impact of parenting styles on child development. *Global academic society journal: social science insight III*, 1(5), 16 - 25. http://scholararticles.net/wp-content/uploads/2015/03/5_16_25p_Joseph_John.pdf.
- Zečević, I. (2018). Lokalno akciono istraživanje o razmjerima i uzrocima napuštanja obrazovanja. Preuzeto s: <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/bright%20all%20istrazivanje%20-%20BOS%20print%20ready%205%20april.pdf>
- Živčić – Bećirević, I., Smojver - Ažić, S. i Miščenić, G. (2003). Problemi u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja i odgojitelja: Roditeljski odgojni postupci i psihosocijalni razvoj adolescenata. *Psihologijske teme*, 12(1), 63 - 76. <https://hrcak.srce.hr/166696>.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Jadranka Karaman, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 11. 7. 2024.

Potpis
Jadranka Karaman

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU

Student/Studentica: Jadranka Karaman

Naslov rada: Utjecaj odgojnih dimenzija roditeljstva na agresivnost kod djece rane i predškolske dobi

Znanstveno područje: Psihologija roditeljstva

Znanstveno polje: Psihologija

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): prof. dr. sc. Ina Reić Ercegovac

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): prof. dr. sc. Maja Ljubetić, doc. dr. sc. Katija Kalebić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskoga rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak:

Split, 11. 7. 2024.

Potpis

38

studenta/studentice:

Jadranka Karaman

